

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

กรุงเทพฯ ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกนิยามให้เป็น “เวนิสตะวันออก” เป็นเมืองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร และทิวทัศน์ของแมกไม้อันเขียวชอุ่มสลักรับกับเรือนแพที่เรียงรายไปตามสองฝั่งแม่น้ำ กลับกลายเป็นเพียงมโนภาพแห่งความทรงจำที่ถูกบันทึกไว้ในภาพถ่ายหรือภาพถ่าย ภาพของกรุงเทพฯ ณ วันนี้ ได้ถูกแทนที่ด้วยอาคารคอนกรีตเรียงรายอยู่สองข้างถนนที่เต็มไปด้วยรถจำนวนมากแข่งกันพันควันทพิษ แวดล้อมด้วยกลุ่มบ้านจัดสรรที่มีรั้วรอบขอบชิดกับถนนซอยอันเงียบเหงาไร้ชีวิต เรากำลังกล่าวถึงภาพลักษณ์ของเมืองใหญ่ (Mega cities) ที่ถูกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมชักนำการพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งที่จริงแล้ว ภาพของกรุงเทพฯ นี้ก็ไม่ต่างอะไรจากภาพอีกหลายๆ ภาพของเมืองใหญ่อีกหลายๆ เมืองในโลกใบนี้

ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์อย่างรวดเร็วของพื้นที่สองฟากถนน ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการตัดถนนสายสำคัญของเมือง เป็น “ปรากฏการณ์ซ้ำ” (A repeated phenomenon) ที่พบเห็นได้บ่อยๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และปริมณฑลรวมไปถึงพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ดังเช่น กรณีการก่อสร้างโครงข่ายถนนวงแหวนรอบนอกของกรุงเทพฯ ฝั่งตะวันตกซึ่งเพิ่งจะสร้างเสร็จมาเป็นเวลาเพียง 2 ปีเศษเป็นตัวอย่างที่เทียบเคียงให้เห็นได้ว่า ปรากฏการณ์ลูกโซ่ของการที่นายหน้ากว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร นายทุนประกอบธุรกิจบ้านจัดสรรบริเวณสองข้างถนน และการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนชั้นกลางเข้าสู่พื้นที่ในขณะที่คนท้องถิ่นเริ่มขายที่และย้ายออกไปนั้น มีแนวโน้มการเปลี่ยนไปของเมืองที่ “ซ้ำ” กับวิถีในอดีตซึ่งได้เคยเกิดขึ้นกับพื้นที่สองข้างโครงข่ายถนนทางหลวงในอีกหลายๆ พื้นที่

การสังเกตปรากฏการณ์การเคลื่อนตัวของเมืองในลักษณะที่ซ้ำๆ กันนี้ทำให้เกิดคำถามที่ว่า แล้วเสน่ห์ของกรุงเทพฯ ในความทรงจำกว่า 200 ปี ที่เคยหล่อหลอมผู้คนและบ้านเรือนจนก่อเกิดความเป็น “ถิ่นที่” อันมีเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity of place) นั้นเล่าหายไปไหน กรุงเทพฯ จะกลายเป็น “เมืองไร้ที่” (A city of nowhere) ในที่สุด ถึงเวลาหรือยังที่เราจะคิดหาหนทางเปลี่ยนแปลงและแก้ไข หรืออย่างน้อยที่สุดบรรเทาผลพวงที่เกิดจากวิกฤตการณ์นี้ให้

ได้มากที่สุด เราในฐานะผู้สร้าง (A place maker) และผู้กำหนดความเป็นไปของสภาพแวดล้อม (An urban and environmental decision maker) ได้เรียนรู้อะไรได้บ้างจากบทเรียนที่กำลังเกิดขึ้นกับเมืองอันเป็นที่รักของเรา

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่ต่อยอดจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของผู้วิจัย เรื่อง “การอ่านและแปลความหมายภูมิทัศน์ของกรุงเทพมหานคร: การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและคุณค่าความหมายของถิ่นที่” ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะนำองค์ความรู้ เรื่องวิธีการอ่านและแปลความหมายภูมิทัศน์ไทยมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา (อ่าน) ปัญหาการพัฒนาเมืองจากสภาพแวดล้อมจริงในกรุงเทพฯ เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นที่สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนให้กับวัฒนธรรมและสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีจุดประสงค์ในการศึกษาในรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาผลกระทบจากการตัดโครงการขั้วถนนต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของชุมชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทั้งในด้านนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของพื้นที่ ที่จะนำไปสู่การคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชนที่ศึกษา หรือ ชุมชนอื่นๆที่อยู่ภายใต้สถานการณ์เช่นเดียวกัน

1.2.2 เพื่อทำความเข้าใจวิธีการแปรเปลี่ยนของวัฒนธรรมชุมชนที่มีผลต่อความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ของถิ่นที่ รวมถึงผลเกี่ยวเนื่องจากปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืนในรอบด้าน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของหมู่บ้านบางรวนภายหลังจากการตัดถนนโครงการขั้ววงแหวนรอบนอกฝั่งตะวันตกในมิติต่างๆ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่สามารถเทียบเคียงได้กับหมู่บ้านท้องถิ่นบริเวณชานชานรอบกรุงเทพฯ อื่นๆที่ถูกผลกระทบเช่นเดียวกัน

- 1.3.2 สามารถคาดการณ์แนวโน้มการพัฒนาของเมืองกรุงเทพฯและผลที่เกิดขึ้นจากการตัดถนนผ่านชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชนเพื่อควมมีเอกลักษณ์และความยั่งยืนต่อไป
- 1.3.3 การอ่านการเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯผ่านกรณีศึกษาหนึ่งๆในช่วงระยะเวลาที่ต่อเนื่องนั้น เป็นกระบวนการที่นักออกแบบและวางผังชุมชนควรให้ความสำคัญ งานวิจัยนี้จะช่วยย้ำเน้นความสำคัญในเรื่องการศึกษาพื้นที่ใด ๆ อย่างรอบด้านและต่อเนื่อง โดยองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะเป็นฐานของความเข้าใจถึงพื้นที่นั้น ๆ อย่างถ่องแท้

1.4 โครงสร้างของงานวิจัย

รายงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 6 บท มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

บทที่ 1 (บทนำ) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่จะมุ่งศึกษาผลกระทบจากการตัดถนนต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์

บทที่ 2 (กรุงเทพมหานครกับการพัฒนาอย่าง(ไม่)ยั่งยืน) เป็นการปูพื้นฐานทฤษฎีและแนวคิดในวงวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการต่อยอดงานวิจัยของผู้วิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของกรุงเทพมหานคร

บทที่ 3 (การออกแบบงานวิจัย) ประกอบด้วยรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบระเบียบวิธีวิจัยและการวางแผนการออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ผลการศึกษา

บทที่ 4 (พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของพื้นที่ 2 ฝั่งริมถนนนครอินทร์) เป็นการนำเสนอพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของพื้นที่ศึกษาใน 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและการค้าขาย และด้านสังคมและวัฒนธรรม

บทที่ 5 (บทวิพากษ์คุณลักษณะพิเศษของที่ว่างและถิ่นที่อยู่ของไทยบนความแปรเปลี่ยน) ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาในบทที่ 4 มาสังเคราะห์และเปรียบเทียบกับผลการศึกษาของงานวิจัยที่ผ่านมาในปีพ.ศ.2545 ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ความสำคัญของคลอง คุณลักษณะของการไร้ซึ่งขอบเขตและการแบ่งแยก และ การก่อร่างสร้างชุมชน

บทสุดท้ายคือบทที่ 6 (บทสรุปและข้อเสนอแนะ) เป็นการสรุปแนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของกรุงเทพมหานคร และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืนในอนาคต

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่นในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล:
ผลกระทบจากการตัดโครงย้ายถนนวงแหวนรอบนอกฝั่งตะวันตกของกรุงเทพมหานคร

